

NIEUWSBRIEF

PLANNEN LEGERMUSEUM VOOR KOMENDE JAREN	2
NEDERLANDS OPROER TEGEN DISTRIBUTIEBELEID OVERHEID 1914-1918	4
PARTNER IN BEELD: JAN JANSSEN, DIRECTEUR MILITAIRE LUCHTVAART MUSEUM	6
NIEUW: FOTOTENTOONSTELLING MISSIE AFGHANISTAN	8
DE MOOIESTE VUURWAPENS TER WERELD	8
VERNISSAGE MAURITS EN HET ORANJE GEHEIM	9
BOEKENKAST	11
NIEUWS VAN HET JUBILEUMFRONT	11
90 JAAR GELEDEN: DE SLAG BIJ PASSENDALE	12
MAURITS ALS HERVORMER VAN HET STAATSE LEGER	14

WERKENDE WEG

door Gert Groenendijk

De museale agenda lijkt alweer enige tijd gedicteerd te worden door de 'nieuwbouw' en de oprichting – door het ministerie van Defensie – van één nieuwe museale stichting, waarin de bestaande zes defensiemusea fuseren. Achter de schermen wordt noest gewerkt aan een eerste concept voor een verhaallijn van de 'vaste expositie' in het nieuwe museum. Ook is een opzet gemaakt voor een plan van aanpak om de nieuwe stichting te realiseren. De plannen verkeren nog in een embryonaal stadium. Als 't kind geboren is, zal ik u kond doen van het heugelijke feit.

Kruispunt

2007 kan wel eens een kruispunt worden in de geschiedenis van ons museum. Daarbij betrokken te zijn en zelfs de richting mede te mogen bepalen, is voor de medewerkers en mij zeer inspirerend. Het perspectief van de kansen en mogelijkheden die 'Soesterberg' biedt, geeft een dynamiek die ruimschoots opweegt tegen de verzuchting dat het tempo wel eens achterblijft.

Eind 2007 loopt ook de beleidsperiode 2004-2007 af. In een degelijk evaluatieverslag worden de voornemens voor die periode – verwoord in het Ondernemingsplan *Vertrouwd museaal, verrassend manifest* – vergeleken met de resultaten. Zoveel is al duidelijk: er is veel bereikt. Ook daarover meer in een latere Nieuwsbrief.

Ondernemingsplan 2008-2011

We zijn op de goede weg, maar er blijft veel te doen. Ambitie, maatschappelijke relevantie en de status van rijksmuseum geven een verantwoordelijkheid die zichzelf blijft ontwikkelen. 'Steeds verbeteren', dat is het leidende principe in de plannen die ons museum voor de komende beleidsperiode 2008-2011 heeft geformuleerd. Ze staan in het Ondernemingsplan *Werkende weg*, waarvan ik u hieronder een indruk geef. Het Legermuseum werkt aan de toekomst!

1. Het Legermuseum wil een gastvrije ontmoetingsplaats zijn voor iedereen: families, militair-historisch-geïnteresseerden, militairen, veteranen, het onderwijs... Een instituut met internationale allure, waar je als leek of professional door de geboden kwaliteit en mogelijkheden niet omheen kunt. Het Legermuseum wil tussen 2008-2011 de opgebouwde professionaliteit

Gert Groenendijk spreekt de Vrienden toe tijdens de vernissage van de tentoonstelling *Maurits en het oranje geheim*. (Foto: Hans van Lith)

borgen en verfijnen. Voorts ontwikkelt het museum een scherper beeld van de doelgroepen. In verband met de verhuizing naar Soesterberg wordt tegelijkertijd langs twee lijnen gewerkt: in Delft wordt een hoogwaardig en vernieuwend beleid (uit)gevoerd en daarnaast wordt substantiële capaciteit ingezet voor de ontwikkeling van het nieuwe museum. 'Werkende weg' is daarom het motto van dit ondernemingsplan.

2. Het Legermuseum wil een breed publiek bewust maken hoe belangrijk onze krijgsmacht – en speciaal de landmacht – door de eeuwen heen voor ons land is geweest. Met behulp van zijn unieke rijkscollectie stimuleert het museum de belangstelling en de betrokkenheid van de bevolking. Dit gegeven bepaalt de verdere vorming en de wijze van presenteren van de collectie. Het Legermuseum is er voor de samenleving: dát waarmaken is drijfveer en uitgangspunt. Als cultureel en maatschappelijk 'ondernemer', als 'lerende organisatie' binnen die samenleving, speelt het museum in op de maatschappelijke ontwikkelingen. In tien jaar wil het zich cultureel, kwalitatief, commercieel en als vakkundig belangenbehartiger van de rijkscollectie kunnen meten met andere vooraanstaande Nederlandse musea. De planperiode 2008-2011 kent vier kerndoelen:

Bij de voorpagina:

Nederlanders op patrouille in Uruzgan. Een foto uit de nieuwe tentoonstelling *Missie Afghanistan*. (Foto: AVDD)

Een van de kerndoelen van het Legermuseum is 'exposities inrichten met mogelijkheden van explosieve uitstraling'. (Foto: Wim den Dunnen)

- a. Exposities inrichten met mogelijkheden van explosieve uitstraling.
 - b. Investeren in waarborgen en verbeteren van kwaliteit.
 - c. Museumcollecties gereedmaken voor verhuizing.
 - d. Verdere ontwikkeling van in- en externe klantgerichtheid (met besef bij medewerkers dat hun bijdrage meerwaarde geeft aan de organisatie).
3. Het museum gaat nog duidelijker positie innemen met felle uitstraling, een zogenaamde 'blockbuster'. Meer naamsbekendheid is nodig. Omdat het Legermuseum de markt en de wensen van het (potentiële) publiek beter leert kennen, kan het voor elke doelgroep 'maatwerk' leveren. Via de mogelijkheden van ICT worden nieuwe doelgroepen aangeboord. Bij investeringen in exposities houdt men rekening met het verwachte aantal bezoekers. Het museale aanbod is in balans.
4. In de periode 2008-2011 moeten de inrichting van een nieuw depot en de verhuizing van de collectie grotendeels worden afgerond. Dit bepaalt de collectie-activiteiten in de beleidsperiode. De verdergaande registratie en ontsluiting van de collectie (ook digitaal) gaan hand in hand met een hernieuwde waardering, sanering en eventueel afstoten van objecten. Collectieopbouw en mobiliteit staan in het teken van de verhuizing.
5. Succes vereist een optimale verdeling en inzet van mensen, middelen, materieel en management van kwaliteit. De structuur van de organisatie bleek adequaat, daaraan wordt niet gesleuteld. Technologieën, structuren, culturen en procedures worden geregeld doorgelicht en zo nodig aangepast om nieuwe omstandigheden en concurrentie het hoofd te bieden. Het personeelsbeleid is erop gericht dit soepel te laten verlopen en waarborgt flexibiliteit en aanpassingsvermogen. Het museum bevordert bij de medewerkers een continu streven naar klantgerichtheid, naar verandering en verbetering van de organisatie en schept het klimaat daarvoor. Voorts bevorderen scherp begrotingsbeheer, inkomstenverhoging, veiligheidszorg en hoge informatiekwaliteit, de waarde van de onderneming. Verantwoordelijkheden en procedures staan in het Handboek Kwaliteitsmanagement onder het motto: 'investeren in borging en verdere verbetering'.

Samenvattend: het gaat goed, maar het kan altijd beter. Daar gaan we aan werken, bevolgen en koersvast op weg.

Gert Groenendijk is algemeen directeur van het Legermuseum.

ONZE LUXE

De overgang van het hedendaagse krijgstoneel naar beschaafd en smaakvol tentoongestelde krijgshistorie is groot. De ene dag nog in je woestijnuitrusting met helm en scherfvest in het stof in Afghanistan staan en, bij wijze van spreken, de volgende dag weer rondwandelen in volle rust in driedelig pak door ons

(Foto: Wim den Dunnen)

Legermuseum. Pas dan merk je hoe gelukkig wij ons mogen prijzen dat wij een museum hebben, waarin onze militaire historie van zo'n 2.000 jaar is verzameld en tentoongesteld. Prachtige, onvervangbare schilderijen, uniformen en uitrustingsstukken, wapens (zoals de Visser-collectie) gemaakt met vakmanschap, voertuigen en geschut. Wij kunnen onze kinderen en kleinkinderen trots de historie laten zien, terwijl de meesten van ons – geboren na 1945 – zonder oorlog, ellende en verwoesting zijn opgegroeid. Hoe anders is dat in Afghanistan, waar iedereen van 40 jaar of jonger alleen maar oorlog, strijd en verwoesting heeft meegemaakt. Waar de musea zijn verwoest en iedere familie slechts uit overlevering kan putten, welke verschrikkingen er decennia lang zijn geweest. Rustig rondlopen in een museum langs de rijen gepoetste geweren is er niet bij; daar worden ze nog gewoon dagelijks gebruikt, van de Lee Enfield door oude krijgers tot de AK-47 door de strijders aan beide zijden. Pas als je naast je een RPG hebt zien afschieten, realiseer je je de dodelijke kracht, die je je niet kunt voorstellen indien je zo'n wapen in een keurige vitrine ziet. Je loopt dan met een andere blik door het museum. Dat zal ook gelden voor al onze militairen die nu en vroeger uitgezonden zijn. Het is een ongekende luxe om al het oorlogstuig in alle vredigheid en schoonheid te mogen en kunnen aanschouwen. Die luxe moeten wij koesteren en daarom is het zo belangrijk dat er straks in Soesterberg een mooi, groot en nieuw museum zal verrijzen, waarin ons militair-historisch erfgoed enerzijds in al zijn pracht en praal wordt tentoongesteld en anderzijds de bezoeker zich bewust is van de luxe om dat inderdaad in alle vredigheid te kunnen aanschouwen.

Gijs Scholtens
voorzitter

NEDERLANDSE BEVOLKING EN DE 'GROTE OORLOG'

SCHAARSTE EN OPROER 1914-1918

door Hans van Lith

"Rijst? Als ik mijn vent dat voorziet krijg ik op mijn donder", riep een van de vrouwen woedend tegen de Amsterdamse wethouder Wibaut van Levensmiddelenvoorziening. Ze waren met velen naar het stadhuis gekomen om zich te beklagen over het voedseltekort. "Maar rijst is er nog wel", zei de wethouder. Rijst? Dat is je niet. Aardappelen moesten ze hebben! Maar die waren schaars en onbetaalbaar in juni 1917. De Eerste Wereldoorlog veroorzaakte in ons land steeds meer tekorten op allerlei gebied.

Toch had de regering al voor het uitbreken in augustus 1914 maatregelen genomen om problemen met de voedselvoorziening tegen te gaan. Sinds de Frans-Duitse oorlog van 1870 bestond er een wet dat de overheid de uit- en doorvoer van paarden, stro, hooi, haver en steenkool tijdelijk mocht stopzetten om tekorten te voorkomen. Maar dat was nu niet voldoende meer. Op 3 augustus 1914 ging een nieuwe wet in, die ook voor levensmiddelen gold. Hij bleek nuttig! Nederland bezat een voorraad van 200.000 ton rijst, ruim voldoende voor enkele (normale) jaren. Broodkoren was echter beperkt voorradig en als er niet voldoende aangevoerd werd, zou rijst hard nodig zijn als vervanging. Maar al direct verkochten handelaren grote hoeveelheden aan Duitsland. Binnen drie weken was er nog maar 150.000 ton over! Minister Treub van Landbouw, Handel en Nijverheid greep in en verbood de rijstuitvoer.

De bevolking hamstert

Nog een ander probleem moest direct worden opgelost. Toen de oorlogsdreiging eind juli 1914 groeide, begon de bevolking te hamsteren. Bestellingen van 100 pond rijst, 100 pakken koffie, 100 pond suiker. Prijzen stegen... Sommige winkeliers hielden voorraden achter in de hoop ze later met zoete winst te verko-

In De Rietlanden is met de handelaren overeengekomen dat enkele wagons aardappelen verkocht mogen worden. De politie regelt de verkoop, op voorwaarde dat de vrouwen de orde bewaren. Groepsgewijs worden ze toegelaten. (Foto: Het Leven 28, 10 juli 1917)

Vrouwen uit de Jordaan tonen de aardappelen die ze op het Amsterdamse rangeerterrein De Rietlanden hebben gekocht. (Foto: Het Leven 28, 10 juli 1917)

pen. Minister Treub moest onmiddellijk ingrijpen. Hij begon zaterdag 1 augustus aan een ontwerp voor de Levensmiddelenwet die de regering de bevoegdheid gaf maximumprijzen vast te stellen en bepaalde levensmiddelen te (laten) vorderen. Bovendien konden handelaren die de regels ontboden worden onteigend! Op 3 augustus werd ook deze wet van kracht. De lijst met maximumprijzen werd direct gepubliceerd: santoskoffie mocht maar *f* 1,16 per kilo kosten, witte suiker *f* 0,55; witbrood *f* 0,22; tarwebloem *f* 0,25 en zout *f* 0,09. De lijst met uitvoerverboden groeide: tarwe, gerst, rogge, boekweit, stroop, koffie, maïs, boter en kaas. Voor verschillende producten werden nog wel (beperkte) uitvoervergunningen verstrekt, zodat de export niet helemaal stillag maar wel gereguleerd werd.

Eén product op de lijst viel zeker op: aardappelen. Die waren er genoeg in Nederland. Toch werd ook hun uitvoer in oktober 1914 verboden. Er moest altijd voldoende voorraad zijn en de prijs van dit volksvoedsel zou bovendien door een massale uitvoer opgedreven kunnen worden. De wet was weliswaar niet bestemd om door beperking van de uitvoer de binnenlandse prijzen te stabiliseren, maar hij werd er wel voor gebruikt.

Blokkade

De overzeese handel, waarvan Nederland door zijn gebrek aan grond- en delfstoffen grotendeels afhankelijk was, werd steeds verder bemoeilijkt. De Britten stelden in 1914 direct een blokkade van Duitsland in. Scheepvaartroutes werden gecontroleerd, mijnenvelden gelegd, goederen aangewezen als contrabande die niet naar of vanuit Duitsland vervoerd mochten worden. De Britse maatregelen werden steeds wurgender. De Duitsers op hun beurt belemmerden de koopvaardij en de visserij met hun onderzeeboten en ook door het leggen van mijnen. Ook zij hielden schepen aan. De scheepvaart werd riskant, zeker toen Duitsland per 1 februari 1917 de onbeperkte duikbootoorlog instelde.

De strijdende partijen hielden de neutrale landen bovendien scherp in de gaten om te voorkomen dat de tegenstander bevoorreed werd.

Voorlopig geen tekort

De maatregelen van de Nederlandse regering waren aanvankelijk meer gericht op behoud van voorraden en het stabiliseren van de prijzen dan op rantsoenering. Maar van één product zouden de prijzen toch wel stijgen: brood. Graanhandelaren en boeren hadden weinig zin de maximumprijzen voor inlandse tarwe en rogge aan te houden om prijsopdrijving te voorkomen. De regering besloot de verdeling van tarwebloem centraal ter hand te nemen en zelf broodkoren in de Verenigde Staten aan te kopen. Zij twijfelde er aan of de gangbare manier van inkopen door de groothandel onder de oorlogsomstandigheden wel tot een geregelde aanvoer zouden leiden.

Om bloem te sparen experimenteerde de gemeente Den Haag al vroeg met het bijmengen van rijst- en tarwemeel in het bakproces. De tweede helft van oktober 1914 produceerde Den Haag reeds 40.000 'noodbroden' per dag – met dezelfde voedingswaarde als de gewone – wat twee derde van het totale verbruik dekte. Het vond elders navolging.

Ondanks het centraal graan aankopen door de regering bleken ook 'gelegenheidshandelaren' soms zéér voordelige contracten in het buitenland te kunnen afsluiten. Zij werden bekend als de gehate OW'ers, oorlogswinstmakers.

Distributie

Langzamerhand verslechterde de toestand. De voorraden slonken. Op 29 augustus 1916 werd de Distributiewet van kracht, die het beschikbaar stellen en rantsoeneren van levensmiddelen en andere goederen regelde. De gemeenten gaven de bonnen uit en crisiskranten maakten elke week bekend welke artikelen op welke bonnen te krijgen waren. Ook de maximumprijzen stonden vermeld. Karbonaden f 0,70 per kilo, stoofperen f 0,18 per kilo, uien f 0,08 per kilo... Voor een aantal goederen kwam een landelijke distributieregling. Op 9 januari 1917 verschenen de eerste rijksbroodbonnen.

Door de tekorten kwamen ook allerlei surrogaten op de markt. In een vitrine van het Legermuseum op de afdeling 1914-1918 zijn verscheidene 'ersatzproducten' uitgesteld. Onder andere geperste papierballen om in de kachel te stoken, want ook kolen waren schaars. Tegen een dreigende hongersnood werden gaarkeuken ingericht. Die in Rotterdam verstrekte maaltijden voor f 0,10. In een week niet minder dan 22.937 porties!

Ontevredenheid

Ondanks de schaarste moest Nederland toch ook voedsel exporteren. Duitsland leverde ons onmisbare steenkool, maar eiste onder andere aardappelen en vlees als tegenprestatie. De ontevredenheid groeide, vooral in de arme wijken van de grote steden. In Amsterdam brak in 1917 het 'Aardappeloproer' uit. Eind juni lag er aan de Prinsengracht een schuit met aardappelen voor het leger. Een grote groep vrouwen ging kijken en in een mum van tijd was het onbewaakte vaarttuig leeg! Ze trokken verder door de stad, braken pakhuizen open en haalden schepen en spoorwagens leeg. Beloftes van de wethouders Josephus Jitta van Armwezen en Wibaut dat er gauw aardappels beschikbaar zouden zijn, hielpen niet. En rijst, die er nog wel was, aten ze niet! Op naar rangeerterrein De Rietlanden waar wagens aardappelen stonden! Ongeveer 1.000 kilo werd officieel verkocht, toen

Bruinbrood op de bon. Een rijksbroodkaart uit 1917.

staakte 'hogerhand' de verkoop. Opnieuw onrust! De politie alleen kon de orde niet meer handhaven; militairen en marechaussee kwamen te hulp. De menigte wilde zich niet verspreiden. Sommige soldaten kwamen uit Amsterdam en weigerden te schieten op hun buurtgenoten. In één geval liet de bevelvoerende officier zijn manschappen maar weer inrukken. Maar het ergste kwam nog. Van 2 tot 5 juli trokken optochten van stakende bootwerkers en andere arbeiders door de stad, die protesteerden tegen de distributiebeleid van minister Posthuma. Opnieuw werd er geplunderd. Bij het Haarlemmerplein vuurden militairen op een menigte met scherp. In totaal kostten alle rellen tien doden en ruim 100 gewonden.

De voedselsituatie verslechterde voortdurend. Zelfs de fabricage van eenheidsworst en het scheuren van akkers voor het verbouwen van gewassen hielp niet. De gezondheidstoestand van de Nederlanders liep terug. Toen op 11 november 1918 de klokken van de Big Ben in Londen de wapenstilstand aankondigden, betekende dat niet alleen de bevrijding voor de soldaten in de loopgraven, maar ook voor de Nederlandse bevolking.

Een demonstratie tegen de overheidsmaatregelen.

Politiek tekenaar Jordaen neemt in 1916 de oorlogswinstmakers op de korrel.

JAN JANSSEN, DIRECTEUR MILITAIRE LUCHTVAART MUSEUM:

'VRIJWILLIGERS ZIJN VOOR ONS ONMISBA

door Bart-Jan Lagerwaard (tekst en foto's)

Op 10 juli 2006 ging de kogel door de kerk. De staatssecretaris van Defensie liet in een brief aan de Tweede Kamer weten dat Legermuseum en Militaire Luchtvaart Museum samen worden gehuisvest in het nieuwe Defensiemuseum op Soesterberg. Deze beslissing raakt natuurlijk ook de Vrienden van beide musea. Alle reden dus om in de persoon van directeur Jan Janssen eens nader kennis te maken met de partner van het Legermuseum.

De verhuizing naar vliegbasis Soesterberg, die in 2008 haar laatste operationele functie verliest, houdt meer in dan het vestigen van twee musea op één locatie. Legermuseum en MLM zullen met vier andere militaire musea (die op hun huidige locatie gehuisvest blijven) opgaan in een nieuw te vormen Stichting Nationaal Militair Museum. Het is nog niet duidelijk hoe dit in de praktijk gestalte zal krijgen, maar voor beide musea komt hoe dan ook een einde aan de huisvestingsproblemen waarmee zij elk de afgelopen jaren werden geconfronteerd. De MLM-directeur heeft goede verwachtingen voor de toekomst, want de betrekkingen zijn uitstekend. Voor een deel kan worden voortgeborduurd op de besprekingen die hij al een aantal jaren geleden met zijn collega's in Delft heeft gevoerd over een mogelijk samengaan.

Enthousiaste historicus

Na zijn middelbare schoolopleiding studeerde Jan Janssen (1954) nieuwe geschiedenis in Nijmegen, waar hij zich onder meer verdiepte in kerkhistorie. In die tijd wees nog niets erop dat zijn latere bezigheden zich op een heel ander terrein zouden richten. De contouren hiervan werden al vaag zichtbaar toen hij in 1980 in dienst moest en na de basisopleiding als vaandrig terechtkwam bij de toenmalige Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf in Den Haag. De militaire historie bleek hem dusdanig te interesseren, dat hij na zijn diensttijd bij dit defen-

MLM-directeur Jan Janssen bij een helikopter die tijdens de KFOR-missie is gebruikt. Een dergelijk object is natuurlijk bijzonder geschikt voor een geïntegreerde presentatie in het toekomstige Defensiemuseum.

Vrienden in de sfeervolle entourage van het MLM tijdens een lezing van museumdirecteur Janssen over Charles Lindbergh.

sieonderdeel in dienst trad als wetenschappelijk medewerker. In 1989 voltooide hij zijn proefschrift *Op weg naar Breda, de opleiding van officieren voor het Nederlandse leger tot aan de oprichting van de Koninklijke Militaire Academie in 1828*. Korte tijd later volgde een aanstelling als hoofd van de Sectie Luchtmacht-historie. Bij het aanvaarden van het directeurschap van het Militaire Luchtvaart Museum in juni 2000 betrad dr. Janssen dus vertrouwd terrein. Daarnaast is, zoals vroegere functies en ook de titel van zijn proefschrift laten zien, landmachtgeschiedenis hem evenmin onbekend. Deze enthousiaste historicus is dus zeker te beschouwen als een geschikte partner voor het Legermuseum.

Van curiosaverzameling tot museum

Het Militaire Luchtvaart Museum bestaat sinds 1968. Jan Janssen vertelt dat in het midden van de jaren zestig de Koninklijke Luchtmacht besloot tot een eigen museaal beleid. Vanaf 1967 namen de voorbereidingen voor een eigen museum vastere vormen aan. Er werd aanvankelijk gesproken over 'een verzameling luchtvaartcuriosa' die onderdak zou krijgen in een hangar op de vliegbasis Soesterberg. Toen deze verzameling na intensieve voorbereidingen voor het publiek toegankelijk werd, gebeurde dit echter onder de meer voor de hand liggende naam 'Luchtmachtmuseum'. De officiële opening daarvan werd op 3 juli 1968 verricht door prins Bernhard. De komst van publiek bleek al gauw op gespannen voet te staan met de strenge veiligheidseisen van de basis. Daarom keek men al eind 1968 uit naar een andere locatie. Diverse mogelijkheden passeerden de revue, maar de aan een verhuizing verbonden hoge kosten verhinderden dat er daadwerkelijk iets gebeurde. Door gewijzigde omstandigheden en het beschikbaar komen van de betreffende locatie, kon uiteindelijk in 1980 de verhuizing naar het Kamp van Zeist zijn beslag krijgen. Daar werd in een bestaande hal de militaire luchtvaart van na de Tweede Wereldoorlog ondergebracht.

Promotie zonder woorden. Deze fraaie Lockheed F-104 Starfighter doet dienst als poortwachter van het MLM langs de zeer drukke A28 (Utrecht-Amersfoort).

Luchtmachtmuseum wordt MLM

Tegelijk met het vertrek naar het Kamp van Zeist kreeg het Luchtmachtmuseum de huidige naam: 'Militaire Luchtvaart Museum'. Dit gebeurde omdat inmiddels ook de Marine-luchtvaartdienst een prominente plaats in de collectie had ingenomen. In april 1981 werd een tweede hal officieel in gebruik genomen, gewijd aan de periode tot einde Tweede Wereldoorlog. Deze hal kreeg in 1984 de naam van Generaal C.J. Snijders (Opperbevelhebber Land- en Zeemacht 1914-1918), die een groot promotor is geweest van de militaire luchtvaart. De eerste hal, in 1986 vernoemd naar ir. H.A. Vreeburg, grondlegger van de Technische Dienst van de Militaire Luchtvaart van het KNIL in de jaren twintig, bleek in het gebruik nogal wat gebreken te vertonen. Dit maakte een grondige renovatie noodzakelijk. In september 1989 vond de feestelijke heropening plaats. Het MLM begon ook steviger aan de weg te timmeren, waarbij de aandacht zich meer en meer ging richten op dagjesmensen, gezinnen met kinderen en scholen. Eind 1992 werden voor het eerst de zo succesvolle jaarlijkse Open Cockpit Dagen georganiseerd. In 1998 kreeg het museum een eigen budget. Hoewel met minder personeel dan daarvoor, kon het hierdoor flink gaan investeren in de museale kwaliteit.

Contacten met Legermuseum

Eind 2000 kwamen op initiatief van de leiding van landmacht en luchtmacht de eerste contacten tussen MLM en Legermuseum tot stand. Over de periode die hierna volgde, vertelt directeur Janssen dat de twee musea vanaf begin 2001 gedurende tweeënhalf jaar 'vol aan de bak zijn geweest'. Beide kampten met een zeer matige infrastructuur. Er was dus een duidelijk gezamenlijk belang. Het plan was om een nieuw nationaal militair museum op een centrale plaats in het midden van ons land te vestigen. Helaas verhinderde vooral een gebrek aan financiële middelen dat uit deze besprekingen meteen al iets moois opbloeide. En mooi had het kunnen worden! In het boek *Negentig jaar Legermuseum 1913-2003* krijgt Jan Janssen op bladzijde 125 niet voor niets een eervolle vermelding voor de door hem in dit kader geleverde inspanningen. Vanaf 2001 voerde het MLM een tweesporenbeleid. Het zette in op het nieuw te stichten museum, maar tegelijkertijd werd de eigen locatie aangepakt. In 2001 vond de opening plaats van het Flying Center MLM. Hier krijgen bezoekers met behulp van interactieve middelen een beeld van wat vliegen inhoudt. In hetzelfde jaar begon men met het grondig onder handen nemen van de Vreeburghal.

Ook werd een aanvang gemaakt met het verbeteren van de buitenaccommodatie. Mede dankzij dit actieve beleid groeide het aantal bezoekers gestaag.

Meer bezoekers

Met veel waardering spreekt directeur Janssen over de Stichting Vrienden van het Militaire Luchtvaart Museum, die in 1980 werd opgericht. In de jaren negentig zijn de Vrienden gestart met projecten die tot doel hebben de vliegtuigcollectie van het MLM uit te breiden. Momenteel worden een Fokker C-10, een Koolhoven FK-51, een Brewster Buffalo en een Curtiss Hawk gereconstrueerd. Het museum zelf zou dergelijke langlopende projecten, die erg veel manuren en financiële middelen vragen, moeilijk kunnen realiseren. Eveneens veel waardering heeft hij voor de vrijwilligers die in het MLM actief zijn als rondleider, toezichthouder of publieksbegeleider: "Vrijwilligers zijn voor het dagelijks functioneren van ons museum gewoon onmisbaar!" Dit blijkt ook uit de cijfers. Inclusief de directeur telt het MLM slechts een vijftiental medewerkers, minder dan een kwart van het personeelsbestand van het Legermuseum. Het aantal bezoekers is daarentegen meer dan tweemaal zo hoog: in 2006 bijna 150.000! Het gunstig gelegen MLM trekt met zijn vliegtuigen duidelijk meer belangstellenden dan de prachtige collectie in het Armamentarium. Voor sommigen is dit misschien wat pijnlijk, maar er zit ook een positieve kant aan. In het nieuw te vormen Defensiemuseum zullen naar verwachting aanzienlijk meer mensen de schatten van het Legermuseum onder ogen krijgen. En dat is een aanlokkelijk perspectief!

Luchtdoelraketten op het buitenterrein van het MLM: snijvlak tussen land- en luchtmacht.

FOTO'S MISSIE AFGHANISTAN IN DELFT TENTOONGESTELD

door Hans van Lith

Dan stap je uit het vliegtuig en sta je in een andere wereld. In Uruzgan is niks, in Nederland hebben we veel te veel. Het lijkt alsof je in een verhaal uit de Bijbel bent terechtgekomen. We moesten de Afghanen duidelijk maken wat we wilden bereiken en we hadden evenveel tijd nodig om Nederland duidelijk te maken wat we deden”, aldus brigade-generaal Theo Vleugels, voormalig commandant Task Force Uruzgan bij de opening op 10 mei van de fototentoonstelling *Missie Afghanistan* in het Legermuseum.

Missie ISAF

In 2001 werd het Talibanregime uit Afghanistan verdreven. Daarop startte de missie International Security Assistance Force (ISAF) om de nieuwe Afgaanse regering bij te staan in het handhaven van de veiligheid. Nederland stuurde 1.500 militairen als hulp bij de wederopbouw, met name in Uruzgan. Ze begonnen 1 augustus 2006 en zijn twee jaar verantwoordelijk voor de bouw van scholen, aanleg van wegen enzovoort.

Vervolg zie pag. 16

Nederlandse militair legt contact met de plaatselijke bevolking.
(Foto: AVDD)

BLOEDMOOI IS OPEN

door Hans van Lith (tekst) en Casper van Bruggen (foto's)

”Ik hoop dat het museum nog in mijn regeringsperiode verhuist naar Soesterberg.” Dat zei staatssecretaris Van der Knaap van Defensie in zijn openingswoord van de tentoonstelling *De mooiste vuurwapens van de wereld* op 7 juni in het Legermuseum. Eigenlijk spreekt iedereen van de ‘collectie-Visser’ of ‘Bloedmooi’. Want het gaat om unieke blanke en vuurwapens van Nederlands fabrikaat uit de Gouden Eeuw, met liefde verzameld door collectioneur J.H. Visser (1923-2006) uit Wassenaar.

Cultureel erfgoed

Nog voor zijn overlijden werden de wapens met toebehoren voor 40 procent aangekocht door het Rijksmuseum in Amsterdam en voor 60 procent door het Legermuseum. Door de verwerving van het Delftse deel – beschreven in Nieuwsbrief 2 van 2006 – is het Legermuseum een van de belangrijkste musea in de wereld op het terrein van handvuurwapens. “De collectie-Visser is deel van een lopend verhaal over kunst en geschiedenis”, aldus conservator geschiedenis Evelien Sint Nicolaas van het Rijksmuseum bij de opening. De wapens zijn van zeer hoge kwaliteit, een voorbeeld van vakmanschap uit de Gouden Eeuw en daarmee een uniek deel van ons cultureel erfgoed.

Gebouw uit de Gouden Eeuw

Wapens uit de Gouden Eeuw, tentoongesteld in een Delfts

Detail van een pistool en een kruithoorn.

gebouw uit de Gouden Eeuw. Maar niet zo lang meer! Van der Knaap plaatste de verhuizing naar Soesterberg nu in een duidelijk omliggend tijdpad. Voorlopig is de collectie echter prachtig geëxposeerd in een zaal van het huidige museum. Wie de wapens bekijkt, ziet direct dat het kunstwerken zijn. Schitterend smeedwerk, sierlijk ingelegde sabels, kunstzinnig gesneden ivoer pistoolkolven, ingenieuze technieken. Het is alleen bizar te moeten vaststellen dat het doel van deze kunststukken verre van vredig was. Aan de verkoop van oorlogstuig dankt de Republiek trouwens een groot deel van zijn welvaart in die periode! Een ‘bloedmooi’ boekje van conservator Mathieu Willemsen met veel achtergrondinformatie begeleidt de tentoonstelling. Uit de speeches bij de opening – waarbij ook naaste familieleden van Visser aanwezig waren – bleek de grote voldoening over de verwerving van de verzameling. Tussen de regels door was echter merkbaar dat de aankoop niet zonder slag of stoot tot stand was gekomen. Want Henk Visser had duidelijke wensen voor zijn vermaarde collectie en daar hield hij krachtig aan vast.

HOE LANG DUURDE DE TACHTIGJARIGE OORLOG?

door Hans van Lith (tekst en foto's)

Hoe lang duurde de Tachtigjarige Oorlog? Met deze en andere (strik)vragen testte het Legermuseum de historische kennis van ongeveer 80 Vrienden, die op 1 april deelnamen aan de vernissage van de tentoonstelling *Maurits en het oranje geheim*. Het antwoord lag niet voor de hand, want moest je het twaalfjarig bestand nu wel of niet meetellen? Nee dus!

Waarnemend voorzitter Guus van Leeuwe van de Vrienden – ‘de voorzitter zit in Uruzgan’ – wees er in zijn welkomstwoord op dat er niet alleen een oranjegeheim bestaat, maar dat velen een geheim hebben. Tijdens het komende jubileum in 2008 kunnen vrienden-verzamelaars hun eigen collectie laten zien. “Een unieke kans iets van uw geheimen te ontvouwen”, meende hij. Directeur Gert Groenendijk van het Legermuseum memoreerde dat ‘vrijheid’ en ‘kiezen’ belangrijke elementen van de expositie zijn en dat deze vernissage een interactieve middag zou worden. Hij voegde de daad bij het woord door de aanwezigen een aantal pittige geschiedenisvragen voor te leggen. Conservator Harm Stevens ging daarna in op de slag bij Nieuwpoort en op het belang van Maurits’ ingrijpende legerhervormingen. Op boeiende wijze vertelde hij over diens revolutionaire ideeën over oorlogvoering, gevechtstactieken en discipline in het Staatse leger (zie pagina’s 14 en 15).

Trommelen

Zeer nieuwsgierig geworden, maakten de Vrienden een rondgang over de expositie. Door de herberg, het tuighuis met zijn helmen en harnassen, het bureau van Maurits ... Ze trommelten ten aanval, volgden via monitoren de geluidsfragmenten en

Een van de deelnemers ‘trommelt ten aanval’.

Directeur Groenendijk met de drie prijswinnaars, de dames Verbeek en Jansen en de heer Dumon.

lieten zich door Maurits ‘persoonlijk’ inwijden. Om zo steeds meer onder de indruk te komen van ‘s mans indrukwekkende hervormingen en uitgekende regel- en bemoeizucht: het oranje geheim. Tijdens het afsluitende drankje werden de prijswinnaars van de historische quiz bekendgemaakt: mevrouw N. Verbeek, mevrouw J. Ch. Jansen en de heer Ph. Th. Dumon.

De Vrienden verkennen de nieuwe expositie.

GESCHENKTIP

GEEF EEN CADEAUBON CADEAU

Het einde van het jaar met de feestdagen nadert snel en de jaarlijks weerkerende vraag naar een mooi cadeau voor dierbare familieleden, vrienden en kennissen dus ook. Weer een boek, een goede fles wijn, een paar oorbellen of een ander hebbedingetje, het kan allemaal, maar is misschien een beetje afgezaagd? Het boek is straks weer uit, de goede fles genoten, de oorbellen uit de mode en uitgekeken op het hebbedingetje. Wees eens origineel en geef iets dat een combinatie vormt van iedere keer weer iets nieuws zien, nooit uitgekeken raken, cultuur, geschiedenis, vakmanschap en wegdromen in een rijke en krijgshaftige historie.

Bestaat zo'n cadeau? Jazeker, de cadeaubon om iemand Vriend van het Legermuseum te maken heeft dat alles in zich verenigd. Een jaar lang kunnen genieten van al het moois en spannends dat ons Legermuseum te bieden heeft, aangevuld met het jaarboek Armamentaria en onze Nieuwsbrieven, vernissages en een Vriendendag en niet te vergeten de lustrum-activiteiten in 2008, en dat alles voor slechts 27,50 euro. Een goed idee? Het secretariaat (telefoon 015-214 23 76 donderdag- of vrijdagmorgen of e-mail secretariaat@vriendenlegermuseum.nl) zendt u desgevraagd de cadeaubonnen toe. Betaling vindt pas plaats nadat u ook werkelijk de bon cadeau hebt gegeven.

Niet alleen een goed idee voor de feestdagen, maar het hele jaar door om jong en oud een plezier mee te doen. U doet de ontvanger een genoegen, maar ook natuurlijk ons en het Legermuseum. Een mooier cadeau is toch niet denkbaar!

het bestuur

10

REDACTEUR NAAR SPANJE, TEAM ZOEKT AANVULLING

Redacteur Wim den Dunnen verhuist binnenkort naar Spanje en verlaat dus de redactie van de Nieuwsbrief. Bestuur en collega's zullen hem missen en danken hem hartelijk voor zijn steeds enthousiaste bijdrage!

Door zijn vertrek ontstaat een open plaats in het team en de redactie zoekt daarom op korte termijn aanvulling. De sterke voorkeur gaat uit naar iemand (m/v) met journalistieke ervaring en dus gewend aan het werken met deadlines en afspraken over het schrijven van artikelen. Het goed kunnen omgaan met een

fototoestel strekt tot aanbeveling. Belangstelling voor militaire geschiedenis is natuurlijk een vereiste. De Nieuwsbrief komt drie keer per jaar uit. Het schrijven van artikelen en soms het maken van interviews en foto's behoort tot de werkzaamheden. Deze worden overigens pro Deo verricht. Geïnteresseerden wordt verzocht uiterlijk 1 oktober 2007 een brief dan wel een e-mail met informatie te sturen aan de hoofdredacteur Hans van Lith, Oosterloostraat 11, 2271 Voorburg of e-mail olgans@wanadoo.nl. De reacties worden vertrouwelijk behandeld.

JUIST POST- OF E-MAILADRES?

Voor het secretariaat is het van belang te beschikken over de juiste adresgegevens van de Vrienden. Een open deur! Zonder twijfel! Niemand zal dit bestrijden. Toch komt het nog voor dat post aan Vrienden onbestelbaar terugkomt. Ook hebben wij niet van elke Vriend het (juiste) e-mailadres in ons bestand. Weet u niet zeker of wij in het bezit zijn van uw mailadres? Als u onlangs geen uitnodiging voor de Vriendendag in Grave hebt gekregen, dan is dat niet het geval. Regelmatig sturen we per e-mail uitnodigingen of nieuws van het Legermuseum naar de Vrienden.

Daarom het vriendelijke, maar ook dringende verzoek bij verhuizing, bij verandering van e-mailadres of als wij uw e-mailadres nog niet hebben dit door te geven aan het secretariaat van de Stichting Vrienden van het Legermuseum, postbus 11228, 2600 WC Delft, e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl (zo mogelijk met uw donateursnummer dat vermeld staat op uw Vriendenkaart). Bij voorbaat dank.

het bestuur

DE DIKKE DAF-FAMILIE

door Hans van Lith

Voor wie in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw zijn dienstplicht bij de Koninklijke Landmacht vervulde, was die periode onverbrekkelijk verbonden met DAF-vrachtwagens in talrijke variaties. Zo nauw, dat ze ook vandaag nog direct verhalen oproepen in de trant van: "Toen ik in militaire dienst was ..."

Hans Stoovelaar (lichting 57-4) uit Amsterdam, die er als monteur en als chauffeur dagelijks mee te maken had, ging nog een grote stap verder. Hij schreef er een boek over: *De Dikke DAF-Familie*. Een enthousiast boek, vol technische en andere gegevens, persoonlijke herinneringen van militairen en veel, erg veel foto's. Foto's, die vaak zijn voorzien van bijschriften met de namen van de personen die bij de voertuigen staan. Dat maakt de identificatiemogelijkheid met de DAF nog groter!

Typen en variëteiten

Het boek beschrijft gedetailleerd de grote orders en de totstandkoming daarvan in de jaren 1951-1958. Technische gegevens, tekeningen en foto's van voertuigen verlevendigen de tekst. Daarna komen diverse DAF-families afzonderlijk aan de orde:

de artillerietrekker YA 318 en de crashtender YA 318 en hun afgeleiden, de kleine driekwarttonner YA 328 in diverse variëteiten, de meer bijzondere 4x4 YA 314, als kipper, als tankwagen enzovoort, en tot slot de YA 054 jeep. Daarna volgt een hoofdstuk over de inzet en uiteenlopende belevenissen van de Dikke DAF-familie. Voor Stoovelaar was en is de DAF meer dan een voertuig, het geeft hem een speciaal gevoel dat hij eveneens in zijn boek verklaart. Bijzonder aardig is het 'Gastenboek' waarin diverse oud-militairen hun ervaringen met de DAF's weergeven. Zelfs de model-DAF komt aan de orde. Een register, bronnenlijst en een adresoverzicht – waaruit liefhebbers zeker nuttige informatie kunnen halen en waarmee ze contacten kunnen opdoen – sluit het boek af. Een aanrader!

De Dikke DAF-Familie, DAF militaire voertuigen 1951-1958
door Hans Stoovelaar, uitgave Aprilis, Zaltbommel, 2007,
ISBN 978 905994 146 5, 29,50 euro.

JUBILEUMDATUM VASTGESTELD

door Hans van Lith

De datum waarop in 2008 het zestigjarig bestaan van de Vrienden feestelijk wordt gevierd, is voorlopig bepaald op zaterdag 26 april. Deze datum is in overleg tussen de directie van het Legermuseum en bestuur van de Vrienden vastgesteld. Alleen indien zich onvoorziene omstandigheden voordoen, zal deze nog kunnen veranderen. De Nieuwsbrief houdt zijn lezers op de hoogte van de voortgang van de organisatie.

De dag wordt gehouden in Delft. Ideeën om het programma invulling te geven, worden nu op een rij gezet. Duidelijk is al dat het een voor iedereen aantrekkelijke dag wordt, waarbij zowel de donateurs van de stichting Vrienden van het Legermuseum als het museum het middelpunt zullen vormen. Vrienden die al meer dan 40 jaar donateur zijn, worden extra in het zonnetje gezet. Daarnaast staat vrijwel vast dat er een mini-symposium komt over militair-historische onderwerpen, waarvoor zich al spontaan enkele sprekers uit de kring van de Vrienden hebben aangemeld.

Tentoonstelling

Acht Vrienden hebben aangeboden hun privécollectie in het

Legermuseum tentoon te stellen. Op 1 september jongstleden werd de inschrijving gesloten. Een commissie – bestaande uit directeur collecties Dirk Staat van het Legermuseum en twee bestuursleden van de stichting Vrienden, Guus van Leeuwe en Jacques Bonewit – gaat binnenkort bij ieder van hen op bezoek om de verzameling te beoordelen op haar geschiktheid voor een expositie. Zoals gemeld, moet de collectie passen in het museum en liggen de kwaliteitseisen hoog.

Jubileumboek

Op de website van de Vrienden zijn alle schenkingen van de afgelopen jaren te vinden. De boekcommissie maakt hieruit – in overleg met de directeur collecties van het Legermuseum en collectiefotograaf Casper van Bruggen – een keuze. Van deze objecten worden een foto en een beschrijving opgenomen in het jubileumboek. Daarnaast komen er bijdragen in, die een beeld geven van de geschiedenis van de stichting. Drie drukkers is gevraagd een offerte uit te brengen en daarvan is er inmiddels een gekozen. Het boek moet in april 2008 klaar zijn en wordt tijdens de viering gepresenteerd.

BELGIË HERDENKT PASSENDALE EN

door Hans van Lith

Op 6 november 1917 veroverden de Canadezen tijdens barre weersomstandigheden en met zware verliezen een schier onbegaanbaar moddergebied bij Ieper, waar het dorp Passendale had gelegen. “Het regende onafgebroken. Je was net zo bang om te verdrinken in het moeras als om door een granaat te worden geraakt”, schreef een artillerist die erbij was. Dit jaar herdenken Belgen, Britten, Schotten, Canadezen, Australiërs en Nieuw-Zeelanders de bloedige slagen van toen.*

Voor de Belgen begon de Eerste Wereldoorlog de facto op 3 augustus 1914 toen de Duitsers in een ultimatum vrije doortocht eisten op weg naar aartsvijand Frankrijk. Dat land zou een aanval op Duitsland voorbereiden. Maar België weigerde en de dag daar-

Op de militaire begraafplaats van Tyne Cot bij Passendale liggen 12.000 gesneuvelden van 1917 begraven, terwijl nog eens duizenden staan vermeld in de erewand der vermisten. (Foto: Hans van Lith)

De modderpoel van het front bij Passendale. (Collectie Legermuseum)

Twaalf paarden trokken een wagen met munitie. Op de voorgrond enkele van de talloze graven in het gebied rond Ieper. (Collectie Legermuseum)

op overschreden de Duitse legers de grens. De doortocht verliep minder vlot dan Keizer Wilhelm II had gehoopt. De zuidwesthoek van het land kreeg hij zelfs nooit in handen. De Belgen hielden stand achter de IJzer en de te hulp gesnelde Britten handhaafden zich rond Ieper.

De Duitsers rukten niettemin Frankrijk binnen, maar werden tijdens de slag aan de Marne in september 1914 – waarbij Franse troepen onder andere met taxi's uit Parijs werden aangevoerd – tegengehouden. Rond november 1914 eindigde de bewegingsoorlog en groeven de tegenstanders zich in. De fronten verstarde tot loopgraafstellingen van de kust bij het Belgische Nieuwpoort – ruwweg via Ieper, Albert, Reims, Verdun en St. Mihiel – tot de Zwitserse grens. De komende jaren zouden de linies nauwelijks van plaats veranderen. Ondanks offensieven in Champagne (Frans, 1915), bij Verdun (Duits, 1916), aan de Somme (Brits en Frans, 1916) en de Aisne (Frans, 1917) bereikte geen van de strijdende partijen de zo gewenste definitieve doorbraak.

Ook om Ieper werd hard gevochten. In twee slagen (1914 en 1915) probeerden de Duitsers vergeefs de hinderlijke saillant te veroveren, waarbij ze in april 1915 zelfs chloorgas inzetten. Tijdens de derde slag om Ieper in 1917 waren het de geallieerden die de Duitsers trachtten te verjagen. Met als lokkend doel de havens van Oostende en Zeebrugge die de Kriegsmarine gebruikte als onderzeebootbases.

Negentien mijnen

Ieper lag eigenlijk erg ongunstig voor de Britten, omdat de Duitsers de flauwe heuvels om de stad in handen hadden en zo het gebied goed konden overzien. Een van die heuvelruggen lag aan de zuidkant bij het dorp Wijtschate. De Duitsers spraken van de Wijtschatenbogen, de Britten over de Messines Ridge. Het was daar dat de Britse opperbevelhebber veldmaarschalk Sir Douglas Haig in 1917 opdracht gaf voor een eerste aanval. In het diepste geheim had generaal Sir Herbert Plumer's Tweede Leger

N DE MIJNENSLAG

Een deel van de Duitse loopgraven bij Wijtschate is gerestaureerd en nu openluchtmuseum. (Foto: Hans van Lith)

al geruime tijd gewerkt aan een tunnelstelsel dat over een breedte van dertien kilometers op negentien plaatsen onder de Duitse linies doorliep. De gangen werden gevuld met in totaal 600 ton springstof.

Na een inleidend artilleriebombardement werden deze 'mijnen' in de vroege ochtend van 7 juni tot ontploffing gebracht. De explosies sloegen enorme kraters en zouden zelfs tot in Londen te horen zijn geweest. De voorste Duitse linies werden weggevaagd. Een Britse soldaat vertelde dat hij en zijn collega's naar een nabije trechter liepen: "De omvang was onvoorstelbaar. Je zou nooit geloven dat explosieven tot zo iets in staat waren. Ik zag zo'n 150 Duitsers liggen, dood, in allerlei posities. Sommigen alsof ze een handgranaat aan het gooien waren, anderen nog altijd met het geweer tegen de schouder. De mijn had ze allemaal gedood." De tegenstander was volkomen verrast en binnen een week waren Britten, Ieren, Nieuw-Zeelanders en Australiërs meester van het terrein. De Messines Ridge was in geallieerde handen! Zij het toch nog na harde gevechten.

Derde slag om Ieper

Deze aanval was de voorbereiding geweest op een veel grotere operatie, gericht tegen de Vlaamse heuvelrij bij Passendale, de spoorweg via Torhout en uiteindelijk de kanaalhavens. De aanval werd uitgevoerd door het Vijfde en Zesde Britse Leger en het Franse Eerste Leger. Op 31 juli gingen de geallieerden over een breed front in de aanval, maar ze boekten weinig succes. Er volgden smallere acties die evenmin veel opleverden. Drie weken werd gepauzeerd voor reorganisaties en het aanvoeren van versterkingen, waaronder vijf Australische en één Nieuw-Zeelandse divisie. Toen vielen ze opnieuw aan. Door de onophoudelijke beschietingen veranderde het terrein in

een modderpoel van vette klei en diepe kraters vol water. Tot overmaat van ramp begon het bij het begin van de operatie te regenen. Dagenlang hield de regen aan. "Mannen wankelden vermoeid over eendenplanken. Gewonden die languit in een granaattrechter vielen, liepen gevaar te verdrinken. Muilieren gleden van de paden af en verdrongen vaak in de reusachtige trechters langs de kant. Kanonnen zakten zo diep weg, dat ze onbruikbaar waren; geweren werden besmeurd en wilden niet vuren; zelfs voedsel werd met de onvermijdelijke modder besmet", aldus generaal Gough van het Britse Vijfde Leger. Half augustus werd het even droog en opnieuw kwamen de Britten in actie, vooral om de druk op de Fransen te verlichten. De Duitsers vergrootten de beproeving door mosterdgas of Yperiet in te zetten, een nieuw en bijna reukloos gas dat vaak te laat werd opgemerkt en veel slachtoffers maakte. Eindelijk op 6 november bezetten de Canadezen de heuvelrug bij Passendale. Ze hadden ten koste van 250.000 slachtoffers (waaronder 85.000 doden) de saillant van Ieper belangrijk kunnen uitbreiden en een goede observatiepost ingenomen. Maar de Duitse linie was niet doorbroken. Tijdens de laatste Duitse voorjaarsopmars van 1918 waren de Britten genoodzaakt het veroverde terrein van 1917 weer prijs te geven. Pas tijdens het eindoffensief van de geallieerden vanaf 28 september 1918 viel de heuvelrug van Passendale definitief in hun handen.

Niet betrokken

Nederland werd niet in de Eerste Wereldoorlog betrokken, maar ondervond wel de gevolgen. Honderdduizenden Belgische vluchtelingen kwamen over de grens, vreemde militairen werden bij ons geïnterneerd. Onze handel ondervond ernstige belemmeringen. Koopvaardij en visserij werden geregeld getroffen door zeemijnen en torpedo's. De zeevaart had ruim 1.200 doden te betreuren. Met name Zeeland werd van tijd tot tijd getroffen door bommen die per vergissing – door vooral Britse – bommenwerpers werden gegooid. De oorlog was dichtbij! Nog steeds doen in deze provincie ook verhalen de ronde van inwoners die bij gunstige wind het kanongebulder bij Ieper en aan de Belgische kust hoorden.

* Voor alle herdenkingen rond Passendale:
www.wereldoorlog1418.nl/ieper

VERRE VAN VREDIG

De belangstelling voor de Eerste Wereldoorlog neemt sterk toe. Dat was in 2004 voor het Legermuseum aanleiding de succesvolle tentoonstelling *Verre van Vredig* over Nederland tussen 1914 en 1918 te houden. Aan de hand van foto's, voorwerpen en documenten werd de situatie binnen onze grenzen geschetst, terwijl een fotogalerij de oorlog zelf belichtte. Het boek *Verre van Vredig* van conservator Alfred Staarman is in de boekwinkel van het museum verkrijgbaar.

MAURITS' REGEL- EN BEMOEIZUCHT

VAN NIEUWPOORT TOT DELFT

door Harm Stevens

"In de duynen begonnen beide de avantgarden aen malcanderen te commen ende met musquetten ende roers dapper te schieten, ende daermede begon de slag met een seer schrickelijck geluyt, so dat men niets dan schieten, roupen, trommelen ende trompetten hoorde."

Zo klonk in de woorden van Anthonis Duyck, advocaat-fiscaal van de Raad van State, het openingsakkoord van de slag bij Nieuwpoort. De beroemde veldslag die zich voltrok op de zonnige namiddag van de tweede juli van het jaar 1600. Plaats van handeling: duinen en strand aan de Vlaamse kust nabij het stadje Nieuwpoort. Duyck nam als afgevaardigde van de Staten deel aan de Vlaamse veldtocht van het Staatse leger, het leger van de Republiek. Als een oorlogscorrespondent deed hij verslag van de strijd. In zijn journaal legde hij vast hoe in de duinen en op het strand de legers van de Spaanse koning onder bevel van aartshertog Albertus en de troepen van de Republiek onder het commando van prins Maurits – tezamen meer dan 20.000 man – tegenover elkaar stonden. Het zou een dagje aan het strand worden om nooit meer te vergeten.

Kantelende krijgskansen

Als Duyck de slag eenmaal laat beginnen met dat 'schieten, roupen, trommelen en trompetten' dan valt in het vervolg van zijn relaas het grote initiatief op dat tijdens de veldslag uitging van prins Maurits, kapitein-generaal van het Staatse leger. We zien Zijne Excellentie te paard van hot naar her snellen om steeds de verschillende onderdelen van zijn leger op het juiste moment de aanval te laten kiezen. Het resulteerde in een nipte, maar klinkende overwinning op de oppermachtig geachte Spaanse vijand.

Vóór het zover was hadden Maurits en zijn troepen – bestaande uit Friezen, Walen, Schotten, Fransen, Engelsen, Zwitsers en andere allochtonen – uiterst benauwde uren beleefd. Maar na ernstig in de verdrukking te zijn geweest, kantelden plotse-ling de krijgskansen van het Staatse leger. Duyck, onze man ter plaatse, beschreef dat keerpunt als volgt:

"De Engelsen ende Vriesen, die langs de duinen weecken, begonnen weder te staen ende het hoofd te bieden, ende omtrent 150 pieckiers van de Vriesen aenvallende, deden den vijant weder een duyn quiteren. Daarop begonnen eerst de bootsgesellen ende canoniers bij 't geschut te roupen 'val aen, val aen', ende anderen, sonder fundament nochtans, 'victorie, victorie'. Op welcken roup alle het crijsvolck van Sijn excellentie even dapper begon aen te dringen ende den vijant alleenskens terug te wijcken."

Het victoriegekraai van 'bootsgesellen' en 'canoniers' was misschien voorbarig – uiteindelijk kregen zij gelijk. De overwinning bij Nieuwpoort was onderdeel van een uitzonderlijke expeditie, een veldtocht door Vlaanderen, die in juni 1600 met een landing op de Zeeuws-Vlaamse kust was begonnen: een onovertroffen amfibische operatie waarmee zo'n 1.300 schepen

Nieuwpoort met op de voorgrond prins Maurits. (Collectie Legermuseum)

waren gemoeid. Doel van de tocht was inname van Duinkerken om zo een einde te maken aan de kaapvaart die vanuit deze havenstad de Hollandse koopvaardij teisterde. In opzet was de veldtocht een uitgedijfde bezuinigingsmaatregel die moest leiden tot het uitsparen van kosten die gemoeid waren met de inzet van oorlogsschepen ter bescherming van de koopvaardij. Maar Duinkerken werd nooit bereikt. Van meet af had de langgerekte legertrein zich in Vlaanderen voortbewogen als een kat in een vreemd pakhuis. Eind juli volgde verlossing uit de benarde positie: een grootscheepse evacuatie bracht het leger terug in veilige Zeeuwse haven. Met de onderneming was weinig gewonnen, behalve de slag bij Nieuwpoort, die zich tegen deze achtergrond laat degraderen tot een incident, een succesvol onderdeel van een verder mislukte militair-strategische operatie.

Reputatie als veldheer

'Nieuwpoort' is natuurlijk toch van blijvend belang geweest. In ieder geval voor de reputatie van prins Maurits als veldheer. Kort na de slag is over heel Europa een juichende vloed van pamfletten en prenten uitgestort, die de naam van de overwinnaar heeft voorzien van een roemrijke klank, die tot in lengte van dagen heeft nagegalmd.

Die klank heeft nu ook dankzij de tentoonstelling *Maurits en*

Van het roer wordt het lont afgeblazen en de pan geopend. (Collectie Legermuseum)

Een musketier, een van de vele instructietekeningen van Jacob de Gheijn. (Collectie Legermuseum)

het oranje geheim opnieuw het Legermuseum bereikt (in navolging overigens van bijvoorbeeld de eerdere wisseltentoonstelling *Van Maurits naar Munster*). Maar in Maurits en het oranje geheim is het niet zozeer de ronkende toon van de overwinningsoer die de klok slaat. Eerder hoopt de tentoonstelling het meer alledaagse geluid te laten weerklinken van het Staatse krijgsveld van ongeveer 400 jaar geleden. Dus in plaats van een zoetsappige lofzang op de overwinningen van Maurits, het slaan van ijzer op ijzer in de smederij van het tuighuis, de klaagzang van een oorlogsveteraan, de commando's van een drilsergeant ('opwaerts u spies!'), plotseling tromgeroffel of het rauwe stemgeluid van een Schotse kurassier. En steeds is er ook (de fictieve) stem van prins Maurits die de bezoeker door de hele tentoonstelling gidst en hem doordringt van het vernuft van de Mauritsiaanse legerhervormingen.

Om dat historische geluid van, laten we maar zeggen, de werkvloer van de Staatse oorlogsmachine kracht bij te zetten, is het Legermuseum met groot materieel vanuit de depots uitgerukt en neergestreken in het 'Wapenmagazijn van de Staten van Holland en West-Friesland', zoals het huidige museumgebouw in de zeventiende eeuw werd genoemd. Sinds het bouwjaar 1602 deed het gebouw dienst als het belangrijkste arsenaal of tuighuis van de Republiek. Binnen deze muren werden grote aantallen vuurwapens, blanke wapens, harnassen en helmen bewaard die in de vorm van kant-en-klare pakketten konden worden uitgedeeld aan de compagnieën voetvolk en ruitery in Staatse dienst. De tentoonstelling is (letterlijk) te zien op historische grond: het wapenmagazijn was bij uitstek de spil in de infrastructuur van het Staatse krijgsveld ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog.

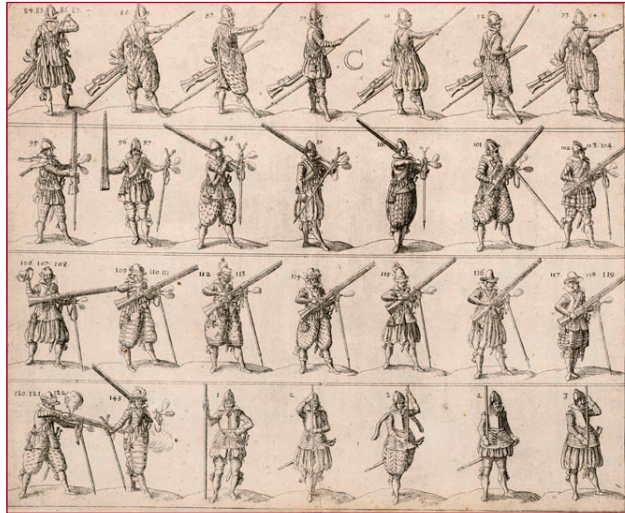
Dat historische decor is nu, zo'n 400 jaar na dato, opnieuw opgetuigd met 47 hellebaarden, 14 partizanen, 21 esponsonts, 8 pieken, 14 stormhoeden, 13 morions, een dozijn Hollandse potten, 11 kurassen en 8 tweehandlers. Maar ook met spades, houwelen, een hele grote weegschaal, een hijsbok, tientallen prenten, een schaalmodel van Simon Stevins zeilwagen, zelfs met een complete herberg, Maurits in hoogsteigen persoon en met nog veel meer.

Toch is het samenbrengen van deze vloed aan voorwerpen, hardware en decor niet ontaard in chaos en losbandigheid. Dat is te danken aan de geest van prins Maurits, die waakt over deze tentoonstelling als een vorst, zij het als een vorst in de gedaante van een eigenwijze tiener.

Discipline, orde en systeem

Maurits de militaire hervormer was gepreoccupeerd met discipline, met orde en met systeem. Juist die deugden hebben er mede voor gezorgd dat de jonge Republiek de machtige Spaanse tegenstander wist te weerstaan in het militaire treffen. Het Mauritsiaanse vernuft ligt besloten in de tentoonstelling Maurits en het oranje geheim. Het is aan de bezoeker om dat geheim al doende te ontcijferen. Tijdens die zoektocht stuit deze bijvoorbeeld op passages uit de door Maurits ingevoerde *Articulbrief*. Door zijn soldaten een eed te laten afleggen op deze Articulbrief probeerde Maurits de tucht onder de manschappen in het Staatse leger te bevorderen of beter gezegd: met harde hand af te dwingen. De tekst van artikel 33 luidt: "Degene die iemand zal slaan met het zwaard in de schede, met een stok, steen of anderszins, zodat het bloed er op volgt, zal zijn hand verliezen."

Streng was ook het toezicht op de uitrusting van de verschil-

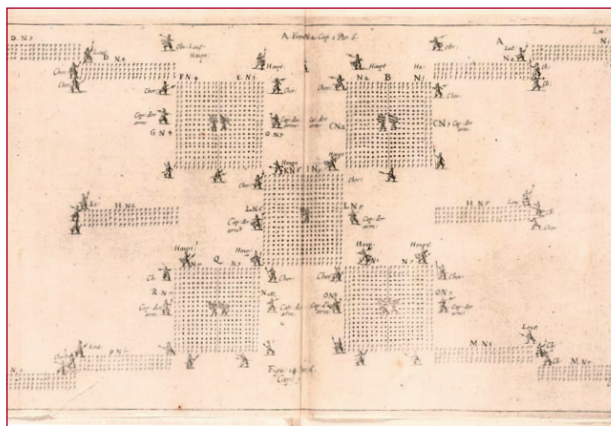

Exercitie voor een muskietier en een piekenier. (Collectie Legermuseum)

lende legeronderdelen. Ook hier moest op papier vastgelegde regelgeving uitkomst bieden en ongewenste afwijkingen tegengaan. Ordentelijke uitrusting per type soldaat was voorgeschreven in de *Ordre op de Wapeninghe*. Artikel VI luidt: "Ruiters zullen hebben een cort sweert bequaem tot houwen ende steken insgelijks volgende de mate ende patroon of bij faulte vanden te verbeuren twee gulden."

Discipline, orde en systeem zijn ook de fundamenteën van de door Maurits ingevoerde wapendrill, het groepsgewijs mechanisch hanteren van wapens. Dat Maurits zijn officieren bij het roepen van de exercitiecommando's op de vingers keek en waar nodig verbeterde, blijkt wel uit de dagboekantekening van een Duitse reiziger, die in 1598 in Den Haag getuige was van een exercitie onder toezicht van de strenge Maurits. De dagboekantekening luidt: "Wanneer de kapitein iets niet goed deed of het verkeerde bevel gaf, onderbrak zijne excellentie hem en toonde hem hoe het anders te doen."

Voor de kapitein ongetwijfeld een uiterst onaangename ervaring, voor ons eens te meer een bewijs van Maurits' ongebreidelde bemoeizucht. Zo is de tentoonstelling Maurits en het oranje geheim misschien op te vatten als een monument voor juist die uitgekiende regel- en bemoeizucht van Maurits, voor het ontzagwekkende initiatief dat uitging van de prins.

Schema voor regimenten muskietiers, piekeniers en hellebaardiers. (Collectie Legermuseum)

AGENDA

Voor de Vrienden

29 september	Vriendendag te Grave
14 oktober	Vernissage Kruisbogen

Tentoonstellingen

tot 2010	Maurits en het oranje geheim, de nieuwe familietoonstelling
tot 2010	Onder vuur. Militaire dilemma's. Een interactieve film
tot 2010	De mooiste vuurwapens van de wereld: de collectie-Visser
t/m 14 oktober	Fototentoonstelling over de huidige ISAF-missie in Afghanistan
12 oktober 2007 t/m maart 2008	Kruisbogen
30 november t/m 11 mei 2008	Special Forces
November t/m maart 2008	Tekeningen van Fritz Behrendt

Activiteiten in het Legermuseum

Het museum bruist van de activiteiten. Op zondagmiddagen zijn er demonstraties schermen (september) en boogschieten (oktober), wordt een Napoleontisch kamp opgeslagen (november) en lopen er historische soldaten rond (december).

20 t/m 28 oktober	Herfstvakantieprogramma met 'Ridders in het vizier'
21 oktober	Wetenschapsdag: bekijk de nieuwste technieken van de landmacht, luister naar de tankinstructeur en bekijk het nieuwe uniform van de KL
22 december t/m 6 januari	Kerstvakantieprogramma rondom oud en nieuw: bekijk de verschillen en overeenkomsten tussen soldaten uit diverse periodes

Kijk voor een uitgebreider programma op www.legermuseum.nl.

Gratis toegang: tot en met 31 december 2007 mag u bij uw bezoek aan het Legermuseum gratis een introduc e meebrengen (op vertoon van uw Vriendenpas).

Vervolg van pag. 8

Veelzijdig beeld

Fotografen van de Audiovisuele Dienst Defensie (AVDD) brachten het leven en de werkomgeving van onze militairen in beeld. "Belangrijk is dat Nederland weet dat wij goed bezig zijn", aldus Vleugels. Dat betekende trouwens niet alleen bezoek van defensiefotografen, maar ook van veel journalisten, filmers en persfotografen die zo veel mogelijk vrijheid genoten en maximaal werden geïnformeerd.

Museumdirecteur Gert Groenendijk bracht naar voren dat ook het Legermuseum een taak heeft op dit vlak: "Een objectieve getuigenis aan het publiek van onze militaire geschiedenis." De recente historie neemt daarbij een intensieve plaats in, bijvoorbeeld door fototentoonstellingen als deze. "Want we weten weinig over het dagelijkse leven van onze militairen in Uruzgan." Circa 60 foto's geven antwoord op vragen als hoe verloopt de bevoorradings, hoe is het contact met de plaatselijke bevolking, hoe ontspannen de soldaten zich? Ze tonen het materieel, het verloop van een patrouille, het barre landschap waar de Taliban weer terug is en steeds harder toeslaat, de medische zorg – ook voor de bevolking – de hygiëne, de maaltijden en tot slot het vertrek en het uitreiken van NAVO-medailles. Een veelzijdig beeld. Niet volledig, wel waarheidsgetrouw, aldus Groenendijk.

NIEUWE VRIENDEN

B. van Steenberghe	Huntington Beach
A.P. de Kroon	Delft
N.V.B.I.W. Edouard	
de Beaumont	Bennebroek
J. Glasbergen	Krimpen aan de IJssel
R.F.A. Walther	Zoetermeer
S. van Dorst	Den Haag
A. Imming	Den Haag
R.P. Olij	Hoofddorp
R.H.A.M. van Hovell	
tot Westerfl�er	Rotterdam
D.W. Hak	Vlissingen
S.C. Barends	Den Helder
A.W.A.M. Knippels	Drunen
L. de Leeuw	Biddinghuizen
I. Smid	Enschede

Ook Vriend worden?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Hans van Lith Heleen Bronder Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving en drukwerk	Koninklijke De Swart, Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Antwoordnummer 11228, 2600 WC Delft tel.: (015) 214 23 76* fax: (015) 214 39 16 *alleen op donderdag- of vrijdagmorgen e-mail: secretariaat@ vriendenlegermuseum.nl
Website	www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster	Henk Goos
Webredacteur	Guus van Leeuwe
ISSN	1569-4305